

Amerikan Hegemonyasının İdeolojik Boyutunun Türkiye’deki Kitlesele Gazetecilik Anlayışı Üzerinden Değerlendirilmesi, 1950-1955

Beste Nigâr ERDEM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

Özet

İlk kez Gramsci tarafından bir sınıfın toplumsal alanda egemenlik kurma pratiği bağlamında değerlendirilen “hegemonya”, en basit tanımıyla rıza ile yönetimdir. Egemen sınıfın, çıkarlarını evrenselleştirmesi sayesinde toplumsal rızayı örgütleyerek entelektüel/ahlaki/ideolojik önderlik kurmasıyla inşa edilen hegemonya, uluslararası düzlemde baskın devletlerin egemen sınıfları arasında oydaşmaya dayalı tarihsel bir projenin hayata geçirilmesidir. Bu projede maddi güçler/ideolojiler/kurumlar arasında uyum sağlanmaktadır. ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında hegemonyasını inşa edip Soğuk Savaş’ın getirdiği olanaklar neticesinde küresel alana yaydığı söylenebilir. Gramsci’nin “ortak duyu” kavramıyla tanımladığı evrenselleştirme sürecindeyse basın önemli görevler üstlenmektedir. Bu çalışmada basın-iktidar-sermaye ilişkilerinin önem kazandığı kitlesele gazeteciliğin Türkiye’deki öncü kuruluşları Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 1950-1955 yılları arasında birinci sayfalarında Soğuk Savaş düzeniyle ilgili yayımladıkları 751 adet haber ve fotoğraf-altı yazı içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve Amerikan hegemonyasının ideolojik boyutunun inşasında oynadığı rol araştırılmıştır. İncelenen dönem itibarıyla bu gazetelerin Türkiye’de Amerikan hegemonyasının inşasına katkıda bulunduğu ve bu durumun metinlerdeki sözcüklerde, haber kaynaklarında, referans değerlerinde, aktörlerin sunumunda belirginleştiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Amerikan hegemonyası, Soğuk Savaş, kitlesele gazetecilik, Hürriyet, Milliyet

An Evaluation of the Ideological Extent of American Hegemony Through Mass Journalism Understanding in Turkey, 1950–1955

Abstract

“Hegemony,” which was first mentioned by Gramsci in the context of the practice of hegemony construction by a dominating class on social areas, by its basic definition, is the concept of “governing with assent.” In the international perspective, hegemony, which is built by the dominating class by universalizing its own benefits as common benefits, thus establishing an intellectual/moral/ideological leadership and organizing the public assent, is the realization of a historical project based on the consensus among the dominating classes of predominant countries. In this project, the consensus between the financial powers-ideologies-organizations was achieved. Therefore, it is possible to suggest that, having it built up after the Second World War, the United States propagated its hegemony globally with the help of the advantages provided by the Cold War regime. The press, as defined by Gramsci through

“the common sense” concept, has certainly played important functions during the universalization and naturalization process. In this study, 751 first-page news and photo-legends published in the newspapers *Hürriyet* and *Milliyet*, being the pioneers of mass journalism in Turkey, between the years 1950–1955 while the press-power-capital relationships were gaining ground, were examined via content analysis, and their role in building the ideological extent of the American hegemony was investigated. With the findings of the present study, it may be suggested that these newspapers contributed to the construction of American hegemony in Turkey, and this issue was predominant in the presentation of words, news sources, reference values, and actors within the texts.

Key Words: Hegemony, American Hegemony, Cold War, Mass Journalism, *Hürriyet*, *Milliyet*

Giriş

Kapitalizmin, girdiği krizlerden kendini yeniden üretmeyi başararak çıkması, Marksist teorisyenlerin hegemonya kavramına yönelmelerini beraberinde getirmiştir. Ancak, Marksist literatürdeki öncüllerinden farklı olarak Gramsci için hegemonya, politik bir strateji/taktik meselesi yerine, egemen sınıfın entelektüel/ahlaki/ideolojik önderliğine dayanan ve mücadeleyle şekillenen toplumsal bir pratiktir. Gramsci'nin “tarihsel blok” olarak adlandırdığı birliktelik üzerine inşa edilen hegemonya, ideoloji ile işlemektedir. Egemen sınıfın bağımlı sınıfları ekonomik/kültürel/ideolojik düzeyde kendine bağlaması, çıkarlarını ortak duyuya uygun olarak evrenselleştirmesiyle sağlanmaktadır. Hegemonyanın sürdürülmesi ise sivil toplum alanının nasıl yönetildiğiyle ilgilidir. Bu alanda faaliyet gösteren ve hegemonyanın inşasında rol oynayan mekanizmalardan biri de basındır.

Gramsci tarafından hem yapı hem üstyapıyla ilişkili olarak değerlendirilen basın, kapitalizmin gelişme sürecine paralel bir gelişim göstermiştir. Ancak, özellikle kitlesel gazeteciliğin ortaya çıkmasıyla, kapitalist sistemde toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin ideolojik açıdan temsili önem kazanmıştır. Kitlesel gazetecilik, seçkin anlayıştan farklı olarak, basın/iktidar/sermaye ilişkisine zarar vermeyecek bir habercilik standardizasyonunu beraberinde getirirken, geniş okuyucu kitlelerini ortak duyuya zemininde birleştirme misyonunu da yüklenmiştir. Egemen sınıfların çıkarlarının evrenselleştirilmesinde, böylece hegemonyanın ideolojik olarak üretiminde kitlesel gazetelerin önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Gramsci'nin hegemonya tasarımı uluslararası ilişkiler alanında da tartışılmıştır. Gramsciyan uluslararası analizlerde hegemonya, baskın devletlerin egemen sınıfları

arasındaki ideolojilerin işbirliğine dayanmaktadır. Uluslararası kurumlar ile yapılandırılan bu işbirliği ağına diğer sınıflar da rızalarıyla eklenmektedir. Böylece maddi güçler/ideolojiler/kurumlar arasında uyum sağlanmakta, bir baskın devletin entelektüel/ahlaki/ideolojik önderliğinde uluslararası tarihsel blok kurulmaktadır. Gramsciyan analize göre, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) İkinci Dünya Savaşı sonrasında böylesi bir hegemonya inşa etmiştir. Çok partili sisteme geçişle birlikte Türkiye'nin egemen sınıflarının da eklenildiği ABD merkezli bu uluslararası tarihsel blok, "antikomünizm" üzerine yapılandırılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki kitlesel gazeteciliğin öncü kuruluşları Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin Amerikan hegemonyasının ideolojik boyutunun inşasında oynadıkları rolü incelemek amacıyla içerik analizi yöntemine dayalı gazete taraması yapılmıştır. 1950-1955 yıllarını kapsayan araştırmada bu gazetelerin birinci sayfalarındaki Soğuk Savaş düzeni ile ilgili haber ve fotoğraf-altı yazıları, oluşturulan kod formu üzerinden değerlendirilmiştir.

Hegemonya Kavramı

Yunanca *hegemonia* sözcüğünden türeyen hegemonya kavramı (Çoban, 2013, s.50) basitçe "önderlik" anlamına gelmektedir (Mutlu, 2004, s.125). Kavramın yaygın olarak kullanılmasına etki eden, mahkûmiyet döneminde yazdığı notlar *Hapishane Defterleri* başlığı altında toplanan Antonio Gramsci'dir. Ancak, Anderson (2007) bu kavramın Gramsci'den önce de uzun bir geçmişi olduğuna ve 1890'lardan 1917'ye kadar Rus Sosyal Demokrat hareketinin sloganlarından biri olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Sovyet Rusya'da pek irdelenmeyen hegemonya kavramının Komintern'in dışı açık belgelerinde varlığını korumayı sürdürdüğünü belirten yazara göre, devrin Komintern kararları hakkında bilgi sahibi olan Gramsci, kavramı öncüllerinden ödünç almıştır (ss.31-37).

Bu ödünç almaya karşılık, kavramın Gramsci ile birlikte dönüşüme uğradığı da vurgulanmalıdır. Öztürk (2010) hegemonyanın Lenin tarafından işçiler ile köylüler arasında kurulacak ittifaka dayandırılarak açıklandığını belirtmektedir (s.274). Bu açıdan değerlendirilirse, hegemonya konusunda Lenin'in düşünceleri özellikle politik düzlemle sınırlı kalmış (Hall, Lumley&McLennon, 2014, ss.169-170), kavram genel olarak sınıflar arası siyasal ittifak stratejisi şeklinde değerlendirilmiştir. Marksist literatürde bu bağlamda irdelenen hegemonya kavramı ilk kez Gramsci tarafından toplumsal düzende bir sınıfın kendi egemenliğini kurma pratiği olarak tanımlanmıştır (Sancar, 2008, s.33).

Marksizmin neden hegemonya kavramına ihtiyaç duyduğu sorusu önemlidir. Laclau ve Mouffe'ye (2015) göre hegemonya kavramı, “yeni bir ilişki tipini özgül kimliği içinde tanımlamak için değil, tarihsel zorunluluk zincirinde meydana gelmiş bir boşluğu doldurmak için ortaya çıkmıştır.” Kavramın, Gramsci'yle birlikte, önceki kullanımlarından farklı olarak taktik/strateji anlamını aşarak genişlemesine etki eden, Marksizmin referans noktalarından “tarihsel zorunluluk” kategorisinin toplumsalı açıklamadaki yetersizliğidir (ss.31-32). Öztürk (2010) ise devrimci hareketin çıkmazının, Marksist düşünürlerin hegemonya tartışmasının temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Kapitalist düzen Marksizmin savunduğu gibi akıl dışıysa yönetilen insanlar çektikleri acıya karşın neden egemene itaat etmeyi sürdürmektedir sorusu önem kazanmıştır (ss.276-277). Marksist teorisyenlerin kapitalizmde çöküş beklemesine rağmen bunun gerçekleşmemesi, kapitalizmin girdiği krizlerden biçim değiştirerek de olsa güçlü çıkması, teorik bir yenilenmeyi beraberinde getirmiştir (Öztürk, 2010, s.296). Sancar'ın (2008) belirttiği gibi, kapitalizm kültürel ve ideolojik boyutta kendini yenileyebilmekte, ancak bu durum Marksizmin argümanlarıyla açıklanamamaktadır. Dolayısıyla “artık yanıtı aranan soru, kapitalizmin üretim pratiklerinin yarattığı toplumsal çarpıklıklar değil, kapitalizmin parlamenter demokratik bir siyasal sistem içinde yönetilen sınıfların onayını nasıl kazandığıdır (s.28)”.

Gramsci'nin teorisi de böylesi bir sorgulamaya dayanmaktadır. Wayne'e (2006) göre Gramsci, Birinci Dünya Savaşı sonrasında işçi sınıfının mücadelesinin neden toplumun devrimci dönüşümünü sağlayamadığı sorunundan hareket etmiştir. Dönemin krizlerine rağmen işçi sınıfı, kendi sınıfından veya diğer sınıflardan yeterince insanı, kapitalizme karşı alternatifin olduğuna ikna edememiştir. Gramsci buradan hareketle, kapitalist düzeni ekonomik ve siyasal krizlerden koruyan toplumsal bir ağın olduğunu düşünmüştür. Bu ağ, egemen sınıfın kültürel hegemonyasını öyle bir düzeye getirmiştir ki ekonomik ve siyasal krizler insanları kapitalist düzenden koparmaya yetmemektedir (ss.220-221).

Buradan hareketle Gramsci, kapitalizmin baskı/şiddet içeren boyutunu toplum nezdinde meşru kılabilmek ve kitlelerin onayına dayalı entelektüel/ahlaki egemenliği kurabilme pratiklerini tartışmıştır. Ona göre kapitalist devlet zor/baskı ile rızanın birlikteliğine dayanmaktadır, ancak Gramsci daha çok, kapitalist devlette rızanın üretimine odaklanmıştır. Bu tür iktidar biçimi ideolojiyle kurulmaktadır (Sancar, 2008, ss.31-32). İdeoloji ise Gramsci tarafından negatif/eleştirel anlamından ziyade pozitif/nötr bağlamda değerlendirilmiştir. Yani ideoloji, tarihsel ve toplumsal çelişkilerin üzerini örten, gerçekliğin öznelinin bilincindeki yanılması yani “yanlış bilinç” olmak yerine, toplumsal sınıfların, çıkarları adına mücadele

ettikleri bir temsiller düzeyine dönüşmüştür. Bu düzey hegemonyanın da kurulma alanıdır (Sancar, 2008, s.34). Williams'ın (1990) vurguladığı gibi, hegemonya toplumsal sürecin bütünlüğü düşüncesini barındırdığından ideoloji kavramını aşar. Önemli olan, egemen anlamlar tarafından örgütlenen ve deneyimlenen bütün toplumsal süreçtir. “Dolayısıyla hegemonya artık ne yalnızca ‘ideolojinin’ üst düzeyi ne de ideolojinin çoğunlukla ‘idare etme’ ya da ‘beyin yıkama’ olarak görülen denetleme biçimleridir. Hegemonya yaşamın tümünü kapsayan pratikler ve beklentiler bütünüdür (ss.88-89)”. Maddi temeli olan ve mücadeleyle belirlenen bir toplumsal pratik olarak ideoloji (Sancar, 2008, s.46), sınıfları bir araya getirmedeki işlevine göre de değerlendirilmesi gereken bir nitelik kazanmaktadır (Hall vd., 2014, s.167). Zira hegemonya, mücadele alanındaki toplumsal birliktelik üzerine inşa edilmekte, ideoloji de bu birlikteliğin sağlanması için bir nevi sıva işlevi görmektedir. Gramsci bu birlikteliği “tarihsel blok” kavramıyla açıklamaktadır.

Tarihsel blok, “yapıyla üstyapının birliğini” ifade etmektedir. Egemen sınıf, bağımlı sınıfların çıkarlarını kendi çıkarları ekseninde birleştirmeyi başardığı takdirde tarihsel blok oluşmakta, böylece hegemonya da kurulmuş olmaktadır. Bu aşamada egemen sınıf, diğer sınıfları sadece ekonomik değil, kültürel ve ideolojik düzeyde de kendine bağlamaktadır. Bunun sonucunda egemen sınıfın dünya görüşü “ortak duyu” olarak kabullenilmektedir. Bu da egemen sınıfın çıkarlarının diğer sınıflarca sorgulanmadan içselleştirilmesine, olağanlaştırılmasına, doğallaştırılmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2010, ss.277-278). Marx'ın burjuva ekonomi politisinin eleştirisinde karşımıza çıkan doğallaştırma süreci, Gramsci tarafından ortak duyu için anahtar mekanizma işlevi görmektedir (Hall vd., 2014, s.171). Bu süreç, egemen sınıflar ile bağımlı sınıflar arasında ideolojik homojenliğin sağlanmasıyla işlemektedir. Mutlu'nun (2004) belirttiği gibi, rızayı üreten aygıtlar aracılığıyla egemen ideoloji, bağımlı sınıflarca geçerli kabul edilmektedir (s.125). Yani ideoloji olarak değil, sorgulanmayan bir uzlaşımın doğal sonucuymuş gibi görülmekte (McQuail, 1994, s.99) ve ortak duyunun parçası olmaktadır. Oysa tarihsel blokun birliğini sağlayan, yapı ve üstyapıyı da bir arada tutan ideolojik unsurlar (Hall, 1999, ss.222-223), egemen sınıfların maddi çıkarlarına dayanmaktadır.

Ortak duyu (sağduyu, ortak akıl) halkın bilgisidir ve hegemonya, egemen sınıfların, kendi ideolojilerini ortak duyuyla özdeşleştirmeyi başarmaları sayesinde sürdürülebilmektedir (Mutlu, 2004, s.224). Ortak duyu, dünyanın basit ve anlamlı terimlerle açıklanmasına yardımcı olmakta, akıl yürütmeye ve kanıtlara ihtiyaç duymamaktadır. Çünkü kendiliğinden hazır bulunmakta ve herkes tarafından tanınıp paylaşılmaktadır. Bununla birlikte ortak

duyunun tarihi de vardır. Günümüzün ortak duyu biçimleri, önceki ideolojik sistemlerin bıraktığı izlere sahiptir. Ancak ortak duyunun doğallığı, öncüllerinin incelenmesini reddetmesine ve değişime direnmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda ortak duyu tek, ideolojik, bilinçdışı bir nitelik kazanmakta, sorgulanmadan herkes tarafından kabul görmektedir (Gramsci, 2011, s.213; Hall, 1999, ss.212-213).

Kısacası hegemonya, bir sınıfın dünya görüşünü ortak duyuya uygun olarak bütün toplumsal alana yayması, böylece toplumun çıkarlarını kendi çıkarları ekseninde birleştirerek siyasi/entelektüel/ahlaki önderlik kurmasıyla inşa edilmektedir (Eagleton, 2011, s.158). Lenin tarafından politik düzlemde incelenen önderlik kavramı, Gramsci ile birlikte entelektüel/ahlaki düzlemi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Laclau ve Mouffe'nin (2015) belirttiği üzere, entelektüel/ahlaki önderlik "bir fikirler ve değerler toplamının birçok kesim tarafından paylaşılmasını" zorunlu kılmaktadır (s.116). Hegemonya entelektüel/ahlaki veya siyasi alanda kurulsun, önderlik gerektirmektedir. Bu, uzlaşya dayalı toplumsal denetimin kendiliğinden ortaya çıkmadığı, bilfiil inşa edildiği anlamına gelmektedir. Bir sınıfın önderliği, onun, birleştirici ve ortak amaca hizmet eden ittifakı ne boyutta temsil ettiğine bağlıdır (Ransome, 2011, ss.180-181). Diğer ifadeyle "bir sınıfın hegemonyası tüm toplumun 'evrensel' çıkarlarını temsil etme ve kendisini bir ittifaklar grubuyla birleştirme yeteneğinde" kurulmaktadır (Sassoon, 2012, s.116). Tarihsel blokun toplum/insanlık adına konuşma gücünü bulması ve egemenliğini garantilemesi evrensellik olgusuna bağlıdır (Hall vd., 2014, s.168).

Tarihsel bloka dayanan hegemonya kavramsallaştırmasıyla birlikte, gücünü tamamen ekonomik kaynaklar üzerinde denetim kurma yetisinden alan egemen sınıf kavramı da değişime uğramıştır. (Mattelart, 2003, s.86). Zira vurgulandığı gibi, egemen sınıfın hegemonyası sadece ekonomik yapıda değil, kültürel/siyasi/ahlaki/entelektüel alanda, gündelik yaşam pratiklerinde de kurulmaktadır (Eagleton, 2011, s.156).

Hegemonya sabit de değildir. Ekonomik ve siyasi dengeler değiştikçe, hegemonya da yeniden üretilmek zorundadır (Çoban, 2013, s.135). Bu bağlamda hegemonya, egemenliğin basit formu gibi değerlendirilemez; sürekli yenilenir, yeniden yaratılır, savunulur, değiştirilir (Williams, 1977, s.112). Yani hegemonyayı korumak, egemen sınıfın değişen koşullara uyum sağlamasından, gerektiğinde farklı düşünce ve değerleri kendi bünyesine katmasından oluşan bir süreçtir. Egemen sınıf bağımlı sınıfların taleplerine karşılık tavizler vermek durumunda da kalabilmektedir. Bu tavizler verildiği sürece egemen sınıfların "ahlaki ve düşünsel liderliği bu

iddiaların kapitalist üretim ilişkileri içinde var olabileceğinin sergilenmesi” sayesinde yeniden pekiştirilmektedir (Wayne, 2006, s.221).

Basının Hegemonya Aracı Olarak Kullanımı

Basının hegemonya inşasındaki rolü irdelenmeden önce Gramsci'nin “sivil toplum” kavramına ilişkin görüşlerine değinilmelidir. Zira Gramsci'ye göre basın, sivil toplum alanında faaliyet göstermektedir. Gramsci'nin teorisi, sivil toplum-devlet ilişkisine dayanmakta ve bu ilişki, hegemonyanın inşasında hayati bir nitelik taşımaktadır. Ancak, sivil toplum kavramının Gramsci tarafından bazen üstyapıyla bazen de yapıyla özdeşleştirilerek değerlendirildiğine dair tartışmalar sürmektedir. Yani Gramsci'nin öne sürdüğü sivil toplum, üzerinde karar birliğine varılması zor bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bobbio (1993) Gramsci'nin teorisinde, sivil toplumun yapıya değil üstyapıya ait olduğunu savunmaktadır (ss.102-103). Hall ve diğerleri (2014) ise Bobbio'nun görüşlerini reddeder. Onlara göre Bobbio, Gramsci'yi historicist bir kalıba indirger (s.220). Yazarlar, sivil toplumu, yapı ile üstyapının görünümünü içeren ve aradaki alanı düzenleyen bir kavram şeklinde değerlendirmenin daha doğru olacağını belirtmektedirler. Bu ara alan “özel” çıkarların temsil edildiği ve sınıfların ekonomik/ideolojik/siyasi iktidarı kazanmak için mücadele ederek hegemonyalarını kurdukları alandır. Yapı-üstyapı hesaplaşması da burada gerçekleşmektedir. Bu nedenle tarihsel blokun sivil toplumu nasıl yönettiği, hegemonyanın sürdürülmesinde önemlidir (ss.166-174). Thomas'a (2013) göre ise Gramsci, Marx'ın üstyapının yapı üzerinde yükseldiği tezini korumuştur. Üç boyutlu düşünüldüğünde, üstyapı, üzerine kurulduğu yapıyla aynı kapsama sahip olmakta ve yapıdaki çelişkileri çözmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, bireyler eşzamanlı olarak çok sayıda üstyapıya iştirak edebilir ve bunlar arasındaki çelişkileri deneyimleyebilir. Bu çelişkileri çözme çabası ise tarihsel blok içindeki yapı üzerinde yükselen üstyapıların hepsini birleştiren tutarlı bir hegemonya projesi inşa etme mücadelesinin temelini oluşturmaktadır (ss.243-244).

Yapı-üstyapı tartışmasının yanında, sivil toplum-siyasi toplum ilişkisine dair tartışmalar da vardır. Ancak bu tartışmaları irdelemek makalenin kapsamı dışındadır. Genel olarak Gramsci'ye göre devlet, zor/baskı ve yaptırım alanını içermesi bağlamında “siyasi toplumu”; toplumsal alanı ve rızayı içermesi bağlamında ise “sivil toplumu” kapsamaktadır. Üretim dünyasındaki çelişkilerin “zor” ile giderilmeye çalışıldığı ordu, polis, mahkeme gibi kamusal alandaki baskı aygıtları siyasi toplumu; egemen üretim tarzına bağımlılığın “rıza/gönüllülük/oydaşma” esasıyla sağlandığı aile, kilise, basın, sendika, okul, siyasi parti gibi özel alana ait aygıtlar ise sivil toplumu oluşturmaktadır. Kurtbağ'ın (2007) vurguladığı

gibi, kimlik oluşumu, ideolojik inşa, kültürel yönlendirme, entelektüel mücadele, egemen sınıfın çıkarlarının evrenselleştirilmesi gibi hegemonya inşasıyla ilgili pratikler sivil toplum alanında gerçekleşmektedir (s.46). Ancak, kapitalist toplumlarda hegemonya zor ve rıza unsurlarının sentezi halinde karmaşık bir süreçte de kurulabilmektedir. Zira hegemonya, karşı-hegemonya mücadelesini de yaratmakta, bu durumda hegemonyanın sürdürülmesi için yönetici blok, elindeki baskı aygıtlarını devreye sokabilmektedir.

Gramsci tarafından sivil toplum alanına dâhil edilen basın, hegemonyanın inşasında ve sürdürülmesinde toplumsal rıza yaratma görevini üstlenmektedir (Çoban, 2013, s.132). Ancak, rıza kavramı, içeriğinde çelişki barındırmayan, homojen bir uzlaşma değildir. Farklı çıkar ve değerlerin kesiştiği bir yelpaze gibidir (Wayne, 2006, s.222). Dolayısıyla rızanın kazanılması ve yeniden üretilmesi mücadeleyi gerektirmektedir. Çünkü rızanın kazanılmasında üstesinden gelinmesi gereken dirençler bulunmaktadır. Bu dirençler kırılabilir de asla tamamen yok edilemeyeceği için “hegemonyanın zaferi ve kazandığı rıza kaçınılmaz biçimde istikrarsız” olmaktadır (Fiske, 2003, s.225). Basın, aile, okul gibi kurumlar bu mücadelenin içindedir.

Gramsci (2012) basının ideolojik yapının en dinamik parçası olduğunu belirterek, onu ideolojik materyal olarak değerlendirmektedir. Gramsci’ye göre başta basın olmak üzere sivil toplum alanına dair yapılacak araştırmalar, egemen ideolojinin nasıl korunduğu, savunulduğu, geliştirildiği yönünde önemli veriler sağlayacaktır (ss.66-67).

Wayne (2006) ideolojinin basında “imgelem ve mini anlatıları harekete geçirerek, bizde içgüdüsel bir korku, duygu, arzu düzeyi yaratarak” işlediğini belirtmektedir. Bununla birlikte ideoloji, sistematik özelliğe sahip bir ağ/çerçeve ile somutlaşmaktadır. Bu ağ/çerçeve, toplumdaki egemenlik/bağımlılık ilişkilerinin yeniden üretebilmesini sağlayacak şekilde yeni verileri yorumlamayı kolaylaştırmaktadır (s.217). Örneğin bir gazetenin, işçilerin yaptığı bir grev ile ilgili oluşturduğu haberin yapısı, onun, işçilerin her hak arama girişimine ilişkin olayda ortaya koyduğu genel yayın politikasıyla uyumludur. Bu politika gazetenin ideolojik tavrını da yansıtmaktadır.

Haberlerde gösteriler ve grevler, genellikle, bu eylemlere katılan kişilerin amaçlarını ortaya koymak için değil, eylemler sırasında meydana gelen gerilim/şiddet/çatışma açısından ele alınmaktadır. Çünkü gerilim/şiddet/çatışma evrensel haber değeri taşıyan olaylardır. Genelde olayın olumsuzluğuna dayanan bu haberlerin suçlu ve mağduru tanımlama biçimi ise mevcut hukuk sistemini ve toplumsal düzeni pekiştirmektedir (İnal, 1996, s.124). Böylece suç/şiddet konusu, hem gazetecilik kodlarına göre evrensel haber değeri taşıması hem de

suçlu ile mağdurun temsili bağlamında, bazı anlamları dışlarken, bazılarını güçlendirmektedir. Örneğin habere konu olan olay işçilerin özlük haklarına ilişkin yaptıkları bir eylemle ilgili olsa da, haberde öne çıkarılan gerilim/şiddet/çatışma olmaktadır. Evrensel haber değeri taşıdığı kabul gören şiddet konusu haberde korunmakta, özlük hakları ise evrenselleşmemektedir. Yani işçilerin özlük haklarına ilişkin anlam metinden dışlanırken, onların toplumsal düzeni bozan suçlular oldukları anlamı metne işlenmektedir. Suçluların cezalandırılarak toplumsal düzenin sağlanması düşüncesi ortak duyuya dayanmaktadır. Egemen sınıf, çıkarlarını bu ortak duyuya uygun olarak bağımlı sınıfların çıkarlarıyla özdeşleştirmekte, böylece özlük hakları sorunu toplumsal alanda sorgulanmamaktadır. Bu sorunla ilgili sıkıntı yaşayan her birey haberde inşa edilen ideolojiyi kabullenip rıza gösterdiğinde, hegemonya kurulmuş olmaktadır.

Chomsky ve Herman, 1970'lerde geliştirdikleri medya propaganda modelinde, basının rıza üretimindeki rolünü vurgulamışlardır. Onlara göre basındaki haberler birbiriyle ilişkili süzgeçlerden geçerek seçilmekte ve rıza üretimi de bununla bağlantılı olmaktadır. Haberler; basının sahiplik yapısı, reklama bağımlılığı, siyasilere ve iş çevrelerine haber kaynağı olarak bağımlı olması ve antikomünizmi¹ kullanması gibi süzgeçlerden geçerek seçilmektedir. Buna karşın alternatif haber kaynakları veya konuları bu süzgeçlerden geçemediği için seçilmemektedir. Seçilen enformasyon profesyonel kodlara göre işlendiğinden nesnel olarak nitelendirilmekte ve evrenselleşmektedir (akt. Erdoğan ve Alemdar, 2005, ss.294-295). Yazarların vurguladıkları haberin seçim aşaması, evrenselleşen ama aynı zamanda homojenleşen habercilik anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Alternatif/muhafif gruplar, genellikle, haber kaynakları olmak yerine, olumsuz nitelikteki olayları gerçekleştiren aktörler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Onların habere konu olması ancak olumsuz bir haberde “etkileyen” yani olayı gerçekleştiren aktör olduklarında veya yine olumsuz bir olayda “etkilenen” yani diğer muhafif gruplarca mağdur edildiklerinde mümkün olmaktadır. Buna karşın tarihsel bloktaki yönetici sınıflar haber kaynağı ya da haberdeki “değerlendiren”, “karar veren” veya olumlu olayları gerçekleştiren aktörler olmakta, bu sayede çıkarlarını söylem alanında yeniden üretme şansı yakalamaktadır. Böylece evrensel haber değerleri, standart haber kaynakları ve aktörleri, homojen haber metinleri ortaya çıkmaktadır.

Chomsky ve Herman'ın basının mülkiyet yapısına yaptığı vurgu da önemlidir. Gramsci (2012) basının hem yapıyla hem de üstyapıyla ilişkili olduğunu ve bunun basın

---

¹ Antikomünizm kavramına vurgu yapılmasının sebebi modelin Soğuk Savaş döneminde ortaya atılmasıdır.

teknolojisinin kullanımında belirginleştiğini belirtmektedir. Ona göre basın mülkiyet nesnesi olması sebebiyle sınıf mücadelesinin parçasıyken, ideolojik aktivitelerin de vazgeçilmez bir unsurudur (ss.169-170).

Gerek Batı’da gerekse Türkiye’de kapitalist üretim ilişkilerinin izlerini taşıyan basın faaliyetleri, kitlesel gazeteciliğin ortaya çıkmasıyla dikkat çekici bir nitelik kazanmıştır. Bir yandan basın teknolojilerine maliyetli yatırımların yapıldığı, bir yandan da reklama ve ilana olan bağımlılığın arttığı kitlesel gazetecilik anlayışı, geniş okuyucu kitlelerine yönelik homojen bir haber söylemini de beraberinde getirmiştir. Belli bir okuyucu kitlesine yönelik olan seçkin habercilikten farklı olarak, basın/iktidar/sermaye ilişkilerinin önem kazandığı böylesi bir gazetecilik anlayışı, toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin temsilini elzem bir boyuta taşımıştır. Egemen sınıfların çıkarlarının evrenselleştirilmesi, okuyucu kitlelerinin ortak duyu zemininde birleştirilmesi ise ideolojik hegemonyanın kitlesel gazetelerde inşa edilme pratiklerindedir.

Hegemonya Kavramı Bağlamında Soğuk Savaş Düzeni ve Türkiye

Soğuk Savaş, Yalta Konferansı’nda şekillenen ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından neredeyse 50 yıl süren tarihsel bir dönemi işaret etmesinin yanında ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) önderliğinde bloklara ayrılmış iki kutuplu dünya düzenindeki toplumsal, kurumsal ve küresel ilişkiler bütününe kapsayan bir kavramdır.

Özellikle uluslararası ilişkiler alanında sıkça tartışılan Soğuk Savaş, genellikle ABD ile SSCB arasındaki askeri/teknolojik/jeopolitik/ekonomik/ideolojik gerginliğe gönderme yapılarak açıklanmıştır. Bostanoğlu ve Okur’un (2009) belirttiği gibi, uluslararası ilişkiler, ABD’nin dış politikasını incelemek amacıyla Amerikan üniversitelerinde doğmuş ve “Anglo-Amerikan bilim geleneğinin genelgeçer metodolojisi olan pozitivist amprisizmin dünya politikasına uygulanmış hali” olarak Realizmi temel paradigma şeklinde benimsemiştir (s.16). ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında üstlendiği hegemonik rolüne bağlı olarak, uluslararası ilişkiler alanındaki kuramsal çerçeve de Soğuk Savaş düzenine ilişkin akademik çalışmalarda entelektüel bir hegemonya kurmuştur. Soğuk Savaş genelde Realist/Neorealist yaklaşımların öne sürdüğü “güvenlik/tehdit”, “güç dengesi”, “ulusal çıkar”, “devletlerarası güç mücadelesi” gibi kavramların yanı sıra, belli davranış kalıplarına sahip birer aktör şeklinde değerlendirilen devletlere, devlet adamlarının kişiliklerine ve/veya uyguladıkları politikalara indirgenerek açıklanmıştır (Bostanoğlu, 2008, s.82; Erdem, 2011, ss.16-29; Yılmaz, 2007, s.9). Ancak böylesi açıklamalar, Soğuk Savaş düzenine özgü toplumsal, kurumsal ve küresel ilişkiler ağını sorgulamakta yetersizdir.

Uluslararası ilişkiler alanındaki pozitivizm dışı yaklaşımlar arasında, Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası düzleme taşıyan Robert W. Cox'un görüşlerinin ayrı yeri bulunmaktadır (Bostanoğlu ve Okur, 2009, s.18). Cox'un görüşleri, mevcut dünya düzenini korumak yerine, toplumsal değişimi sağlayarak âdil bir dünya düzeni kurmak amacına yönelik olan eleştirel kuramlar arasında sayılmaktadır. (Moolakkattu, 2009, s.455). Realizmin dünya olaylarını açıklamadaki yetersizliği nedeniyle uluslararası ilişkiler disiplinde kuramsal boşluk oluştuğunu düşünen Cox, Vico'nun tarih felsefesiyle Gramsci'nin hegemonya kavramını birleştirerek yeni bir kavramsal çerçeve oluşturmuştur (Bostanoğlu ve Okur, 2009, ss.18-25). Böylece devlet/güç odaklı Realizmin aksine, devletler sistemini toplumsal ve küresel güçler perspektifinden değerlendiren bir anlayış ortaya çıkmıştır (Kurtbağ, 2007, s.32).

Cox'a göre, uluslararası alanda hegemonyanın kurulması için güçlü bir devletin baskınlığı gerekli olsa da yeterli değildir (akt. Bieler and Morton, 2004, s.87). Zira hegemonya, baskın devletlerin egemen sınıflarının eylem ve düşüncelerinin, diğer devletlerin sınıfları tarafından benimsenmesiyle kurulabilmektedir (Bostanoğlu ve Okur, 2009, s.49). Baskın devletlerin egemen sınıfları, çıkarlarını evrensel çıkarların hizmetindeymiş gibi sunabilmeleri ve diğer sınıfların rızasını kazanarak uluslararası alanda önderlik kurabilmeleri sayesinde zor/baskı unsuruna başvurmak zorunda kalmamaktadır (Bostanoğlu, 2008, ss.202-203).

Cox, toplum, ekonomi, kültür, cinsiyet, etnisite, ideoloji üzerinde filtre işlevi gören hegemonyanın, bireyin gerçeklik algısını da şekillendirdiğini belirtmektedir. Gerçeklik, bireyin salt fiziksel çevresinde değildir, onun düşünce ve eylemlerini yönlendiren kurumsal, ahlaki, ideolojik yapıdadır (akt. Bieler and Morton, 2004, s.87). Buradan hareketle Cox, hegemonyanın uluslararası alanda baskın devletlerin egemen sınıflarınca maddi güçler/ideolojiler/kurumlar arasında uyum sağlanmasıyla kurulduğunu belirtmektedir. Bu bileşkedeki üç güç de birbiriyle etkileşmektedir (akt. Moolakkattu, 2009, s.447). Gramsci'nin tarihsel blok olarak açıkladığı bu hegemonya tasarımı, "salt bir dünya gücünün egemenliği anlamından sıyrılarak; oydaşmaya dayalı, ast konumdaki devlet ve sınıfların da belli bir tatmin buldukları bir tür ideolojik egemenliğe dayanan bir sistem" karşımıza çıkmaktadır (Bostanoğlu ve Okur, 2009, ss.50-51). Bu sistemde maddi güçleri elinde bulunduran baskın devletlerin egemen sınıfları arasında ideolojilerin işbirliğine ve kurumların inşasına yönelik tarihsel proje inşa edilmektedir. Ortak çıkarlar etrafında biçimlenen bu projede rıza üretimi, egemen sınıfların çıkarlarının evrenselleştirilmesiyle sağlanmaktadır.

Cox (1993/1994) uluslararası düzende bir hegemonya periyodunun ne zaman başladığının ve ne zaman bittiğinin önemli olduğunu belirtmektedir (s.60). Buna göre uluslararası ilişkiler alanındaki Gramsciyan anlayış ardışık üç hegemonya projesine odaklanmıştır: Britanya'nın liderliğindeki liberal ekonomik düzen (1789-1873), rakip emperyalizm dönemi (1873-1945) ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Amerikan hegemonyası dönemi (Robinson, 2002, s.141). Cox'a göre (1993/1994) ABD, Britanya hegemonyasından farklı olarak, kurumlarla ve doktrinlerle desteklenen daha karmaşık bir hegemonya kurmuştur (s.60). ABD, bu hegemonyayı Amerikan egemen sınıfının önderliğinde uluslararasılaşan Fordist-Keynesyen birikim ve refah devleti sayesinde inşa etmiştir (Robinson, 2002, ss.126-127). Keynesçi anlayış, savaş sonrası dünyanın kalkınmasında belirleyici politika olmuş, böylece sadece ekonomik değil, politik ve toplumsal alan da yapılandırılarak, merkezinde ABD'nin olduğu, işbirliğine dayalı uluslararası tarihsel blok kurulmuştur.

Soğuk Savaş, Amerikan hegemonyasının genişlemesine de olanak yaratmıştır. Antikomünizm söylemine dayalı çevreleme stratejisiyle genişleyen Amerikan hegemonyası, uluslararası ekonomide kurumsallaşmanın yaygınlaştığı dönemi temsil etmektedir. Batı ile gelişmekte olan ülkeler arasında ticaret yapılmasının, yabancı sermayeye imkân yaratılmasının ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli olduğu savı bir ideoloji olarak evrenselleşmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile yapılandırılan uluslararası örgütlenme, ABD'nin ekonomik/askeri yardımlarıyla da desteklenmiş, böylece kapitalist büyüme modeli küresel alana yayılmıştır. Bu, Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutunun ideolojik yönünü temsil ederken, örgütler de sistemin sürekliliğini sağlamıştır. Realizmdeki güvenlik/tehdit algısına yönelik olarak yapılandırılan paktlar ise Amerikan hegemonyasının politik boyutunu oluşturmuştur (Bostanoğlu, 2008, ss.273-274).

Dünya barışını korumak için devletlerarasındaki işbirliğini artırmak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler de, merkezinde ABD'nin olduğu, Batı'nın norm ve değerlerinin ortak değerler olarak kabul görmesine katkıda bulunmuştur. Sander'in (2005) vurguladığı gibi, Soğuk Savaş düzeninin en önemli savaşlarından olan Kore Savaşı, ABD'nin önder kimliği ile BM örgütünü kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesini temsil eden örneklerdendir. ABD, müttefiklerine danışmadan, askeri birliklerini Kuzey Kore'ye karşı harekete geçirirken "BM Harekâtı" söyleminden sıkça yararlanmıştır (ss.278-279).

Türkiye de Soğuk Savaş düzeninde, ABD önderliğindeki uluslararası tarihsel bloka rızasıyla eklenmiştir. Amerikan egemen sınıfları için, Türkiye gibi sanayileşmeye yeni başlayan ülkelerin küresel kapitalist büyüme modeliyle bütünleşmeleri önemlidir. Öte yandan Türkiye'deki egemen sınıfların bu ağa eklenme kaygısı da söz konusudur. Bu kaygı, çok partili sistemin ilk yıllarında yürütülen iç ve dış politikaların temel dayanak noktalarından birini oluşturmuştur. SSCB'nin Boğazlar üzerindeki talepleri ile ortaya çıkan diplomatik gerginlik, bir yandan merkezinde ABD'nin olduğu Batı Bloku'na Türkiye'nin dâhil olmasına, bir yandan sol akımların iç politika ve toplumsal muhalefet alanından tasfiye edilerek egemen ilişkiler ağının oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile uluslararası tarihsel bloka katılan Türkiye, Demokrat Parti (DP)'nin iktidara geldiği 1950 yılından sonra Amerikan hegemonyası paralelinde politikalar yürütmeyi birincil hedef olarak seçmiştir. Bu dönem Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO)'ne girmek isteyen Türkiye'nin Kore'ye asker gönderdiği, Ortadoğu'da ABD yanlısı tutum sergilediği, yabancı sermayeye olanak yarattığı yılları da temsil etmiştir. ABD'deki ve Türkiye'deki egemen sınıfların toplumsal rızayı örgütlemelerinde ise antikomünizm söylemi rol oynamıştır. Dönemin basını egemen sınıfların ideolojik hegemonyasının inşasında kilit görevler üstlenmiştir. Türkiye'de kitlesel gazeteciliğin ortaya çıkışı aynı yıllara rastlamaktadır.

Batı'da tecimsel kaygıların şekillendirdiği kitlesel basına doğru 19. yüzyıldaki evrilme sürecinin benzeri, Türkiye'de 1940'ların sonunda ortaya çıkmıştır. 1 Mayıs 1948'de yayın hayatına giren Hürriyet ve 3 Mayıs 1950'de yayımlanmaya başlayan Milliyet, Türkiye'de kitlesel gazeteciliğin gelişimindeki öncü kuruluşlardır. Modern baskı teknikleri, görsel malzemelerin kullanımı, milliyetçi/şoven olarak nitelendirilebilecek üsluplarının yanı sıra, ilan/reklam gibi finans olanaklarından faydalanmaları konusunda da öncülerinden farklıdır. İki gazete de Türk basınına yön vermeleri, içeriğe yönelik yeni alanlar oluşturmaları ve bir işletme olarak yatırım alanlarını genişletmeleri gibi konularda öncü olmuşlardır (Adaklı, 2006, ss.114-119). Belirtilen özellikleri nedeniyle bu gazetelerin ideolojik hegemonyanın inşasında oynadıkları rol, araştırmaya değerdir.

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Türkiye'de kitlesel gazeteciliğin iki öncü kuruluşu olan Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin birinci sayfalarında yayımladıkları Soğuk Savaş düzeni ile ilgili haber

ve fotoğraf-altı yazılarının, Amerikan hegemonyasının ideolojik yönünün inşa edilmesinde ve rıza üretiminin gerçekleştirilmesinde oynadıkları rolü incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma 1950-1955 yıllarını kapsamaktadır. Milliyet'in yayın hayatına başladığı, Hürriyet'in de yayımlanmayı sürdürdüğü 3 Mayıs 1950 tarihinden başlatılan araştırmada, bu gazetelerin birbiriyle karşılaştırılmasından ziyade, ideolojik hegemonya inşasındaki rollerini birlikte değerlendirmek amaçlandığı için gazeteler 10 günlük periyodlar halinde ve sıralı olarak incelenmiştir. 5 yıllık süreci kapsayan araştırma, yaklaşık 50 yıl süren Soğuk Savaş düzenine ilişkin genelleme yapmak için yeterli değildir. Ancak, hem Türkiye'deki kitlesel gazeteciliğin başlangıç yıllarını, hem DP'nin iktidara geldiği ve ABD-Türkiye ilişkilerinin yoğunluk kazandığı dönemi temsil etmesi bakımından, hem de araştırmanın sonraki yılları da kapsayacak şekilde genişletilmesinde ilk aşamayı oluşturması açısından önemlidir.

Gazetelerin sadece birinci sayfaları incelenmiş, ancak birinci sayfadaki metinlerin devamı iç sayfalarda yayımlanmışsa, ilgili sayfalardaki metinler de değerlendirilmiştir. Demirkent'in (1982) vurguladığı gibi, birinci sayfa "kültürel ve ideolojik açıdan, hatta estetik yönden önem taşıyan" bir sayfadır (s.155). Birinci sayfalar, gazetede ki haberlerin önem sırasını okuyucunun ilk anda algılayabileceği şekilde düzenlenir. En önemli haberler birinci sayfada yayımlanır (İnal, 1996, s.102). Gazetenin ideolojik tavrını yansıtan bu durum, toplumdaki güç/iktidar ilişkilerini de temsil etmektedir.

Araştırmada haberler, gazetelerin ideolojik tavrı doğrultusunda bir seçme ve inşa etme süreci sonucunda ortaya çıkmaları nedeniyle incelenmiştir. Zira sözcük, kaynak, aktör, referans değeri gibi ideolojik hegemonya inşasına yönelik haberde kurulan ağ/çerçeve, gazetenin yayın politikasıyla uyumludur. Türkiye'deki kitlesel gazeteciliğin ilk yıllarında fotoğraf-altı yazıların da birinci sayfada kullanıldığı ve sıralanan kriterlerin bu metinlerde de yapılandırıldığı gözlenmiştir. Bu nedenle fotoğraf-altı yazılar da araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmanın veri toplaması Hürriyet için İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı ve Milli Kütüphane'de gerçekleştirilmiştir. İncelenen dönemin eskiye dayanması nedeniyle Hürriyet Gazetesi'nin bazı nüshalarına ulaşılammış, bazıları da okunamamıştır.

Milliyet ise internet sitesindeki arşivi üzerinden değerlendirilmiştir. Hürriyet'in nüshalarına ulaşamayan tarihler Milliyet üzerinden incelenerek yaşanan sıkıntı giderilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi ve Uygulanması

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bunun sebebi, incelenen dönemdeki gazete nüshalarının fazla olmasının yanında, değerlendirilmek istenen verilerin bir olaya değil, Soğuk Savaş düzenindeki farklı olaylara dair olmasıdır. Bu nedenle basın üzerine yapılan araştırmalarda tercih edilen bir diğer yöntem olan söylem analizi uygun bulunmamıştır.

Gazetelerin birinci sayfalarındaki metinler, belirlenen 10 temaya uygunluğuna göre araştırma kapsamına alınmıştır. Kore Savaşı ile Vietnam Savaşı'nın başlangıç aşamasını oluşturan Hindçin'deki gelişmeler *Sıcak Savaş* başlığında toplanmıştır. Petrolü devletleştirerek ABD'yi karşısına alan İran'daki olaylar, Mısır ile Batıyı karşı karşıya getiren Süveyş Bunalımı, Kıbrıs nedeniyle ihtilafa düşen Yunanistan ile Türkiye'deki gelişmeler, Yugoslavya-İtalya arasındaki Trieste meselesi, ekonomik krizler ve kitle imha silahı yarışımın yarattığı gerginlikler *Gerginlik/Bunalım/Kriz* başlığında yer almıştır. İşçilerin veya muhalif/sol grupların eylemleri *Çatışma/Gösteri/Ayaklanma* kategorisinde değerlendirilmiştir. Truman Doktrini, SSCB-Batı arasındaki Almanya/Berlin meselesi, paktlar, uluslararası örgütler/konferanslar, coğrafi güvenlik/tehdit algılamaları, devletlerarası notalar, iç güvenlik konuları *Güvenlik/Tehdit* başlığı altında incelenmiştir. Marshall Yardımı, Dünya Bankası ve IMF yardımları/kredileri, askeri yardımlar, yabancı şirket yatırımları, uluslararası ticaret anlaşmaları, ulusal kalkınma gibi konular *Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım* başlığında sınıflandırılmıştır. Amerikan hegemonyasının kültürel boyutunu oluşturan gündelik yaşama ilişkin magazin içerikli konular *Gündelik Yaşam/Magazin*, entelektüel hegemonyanın inşa edilmesine katkı sağlayan bilim-teknoloji alanındaki gelişmeler ve kültür-sanat etkinlikleri *Bilim-Teknoloji ve Kültür-Sanat*, Batı ile Doğu Bloku devlet adamlarını konu eden metinler ise *Devlet Adamları/Siyasiler* başlıklarında değerlendirilmiştir. Bulgaristan'daki komünizm döneminin ilk büyük göçü olarak nitelendirilen olaylar sonucunda Türkiye'ye gelen Türklere ilişkin metinler ise *Göç* başlığı altında toplanmıştır.

Temalarına göre seçilen toplam 751 metin; sözcük, kaynak, aktör, referans değerleri gibi ideolojik hegemonyanın inşasında rol oynayan unsurlar dikkate alınarak bir kod formu yardımıyla ve SPSS programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye ilişkin vurgulanması gereken hususlar aşağıda belirtilmektedir.

Metinler 7 tema alanına göre sınıflandırılmıştır: *Uluslararası İlişkiler*: Devletler, milletler, devlet başkanları, güvenlik birimleri, yabancı basın/radyo, yabancı dernekler, yabancı bilim adamları/düşünürler, Türkiye'deki yabancılar, yurtdışındaki Türkler/Müslümanlar, uluslararası örgütler. *İç Politika*: Türkiye'deki siyasi partiler/liderler, hükümet, ordu, bürokrasi, meclis. *Ekonomi*: Dünya Bankası/IMF gibi uluslararası ekonomik örgütler, ekonomik/askeri yardımlar, kalkınma programları, bankalar, sendikalar, grevler, yabancı şirketler. *Toplumsal*: Dini kurumlar, hukuk, yargı, güvenlik/asayiş, yoksulluk, eğitim, sağlık, toplumsal gösteriler, sivil toplum kuruluşları. *Bilim-Teknoloji*: Tıp, askeriye, bilim-teknoloji alanındaki gelişmeler. *Magazin/Medya/Spor*: Gündelik yaşam pratikleri, magazinsel aktörler, basın/radyo, spor. *Kültürel/Entelektüel*: Yazarlar/şairler/sanatçılar, kültür-sanat etkinlikleri.

Aslan'ın (2002) çalışmasından yararlanılarak, metinler amaçlarına göre 5 kategoride değerlendirilmiştir: *İlgi Çekmeye Yönelik*: Okuyucunun dikkatini çekmeye yönelik metinler. *Bilgi Ağırıklı*: Bir konu/olay hakkında bilgilendiren metinler. *Fikir Ağırıklı*: Bir konunun değerlendirildiği, düşüncelerin veya duygusal tepkilerin aktarıldığı metinler. *Yönlendirici*: Bir bakış açısının kabul ettirilmeye çalışıldığı metinler. *Talimat Verici*: Tavsiye/nasihah/kullanım talimatı gibi unsurların olduğu metinler.

Metinlerde referans olarak kullanılan değerler (dünya görüşü, ideolojik görüş) de incelenmiştir. Referans değerleri, okuyucuların ortak duyu zemininde birleştirilmesine ve egemen sınıfın çıkarlarının evrenselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu değerler gazetelerin ideolojik tavrı ve yayın politikasıyla ilişkilidir. Referans değerlerinin alt kategorilerini belirlemede Arar'ın (2009) çalışmasından yararlanılmıştır.

Metinlerdeki aktörler Aslan'ın (2003) çalışması yardımıyla 4 kategoriye ayrılarak incelenmiştir: *Etkileyen*: Savaş/miting/gösteri gibi eylemleri başlatanlardır. *Etkilenen*: Bu olayların/durumların sonuçlarını yaşayanlardır. *Değerlendiren*: Olayın/durumun ne olduğunu, ne anlama geldiğini, önemini açıklayanlardır. *Karar Veren*: Olaya/duruma ait süreçler üzerinde belirleyici olan karar mercileridir.

Araştırmada aktörleri niteleyen kavramlar da değerlendirilmiştir. Benzer anlamlı olduğu düşünülen kelimeler gruplandırılmış, aktöre ilişkin en fazla 3 grup nitelendirme dikkate alınmıştır. Bazı metinlerde aktöre dair 1 nitelendirme grubuna rastlanırken, bazılarında bu sayı 3'e çıkmıştır. Daha sonra SPSS programında nitelendirme grupları birleştirilmiştir.

Aktörlerin metinlerdeki sunumu olumlu/olumsuz/yansız şeklinde değerlendirilmiştir. Metinlerde aktöre dair kullanılan nitelendirmeler veya metnin referans değeri dikkate alınarak yapılan bu değerlendirmede, “yansız” olarak kodlanan veriler, metnin tarafsız olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bu çalışmada liberal yaklaşımların savunduğu haberin tarafsız olabileceği argümanı kabul edilmemektedir. Verilerin “yansız” olarak kodlanması, araştırmacının, ilgili metinlerde belirgin bir nitelendirme/referans değeri tespit edememesinden kaynaklanmıştır.

Bulgular

Genel Bulgular

Soğuk Savaş ile ilgili 751 haber ve fotoğraf-altı yazının 333’ü (%44,3) Hürriyet, 418’i (%55,7) ise Milliyet Gazetesi’nde yayımlanmıştır. Metinler 628 adet (%83,6) haber ve 123 adet (%16,4) fotoğraf-altı yazısından oluşmaktadır. Metinlerin %40,7’sinde fotoğraf kullanılmıştır. *Sıcak Savaş* temalı metinlerde %1,1’lik oranla haritaların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Metinlerin %58,2’inde herhangi bir görsel unsura rastlanmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Metinde Görsel Kullanımı

	<i>n</i>	%
Fotoğraf	306	40,7
Harita	8	1,1
Görsel unsur yok	437	58,2
Toplam	751	100,0

Temaya İlişkin Bulgular

Gazetelerin birinci sayfalarında en fazla %31 oranıyla *Güvenlik/Tehdit* temalı metinler yayımlanmıştır. Bunu %21,4’lik oranla *Sıcak Savaş* metinleri izlemektedir. *Gündelik Yaşam/Magazin* içerikli metinlerin oranı %12,8 iken, *Devlet Adamları/Siyasiler* %11,1’lik oranla yer almıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Metnin Teması

	<i>n</i>	%

Sıcak Savaş	161	21,4
Gerginlik/Bunalım/Kriz	62	8,3
Çatışma/Gösteri/Ayaklanma	32	4,3
Güvenlik/Tehdit	233	31,0
Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım	44	5,9
Gündelik Yaşam/Magazin	96	12,8
Bilim-Teknoloji	16	2,1
Devlet Adamları/Siyasiler	83	11,1
Kültür-Sanat	12	1,6
Göç	12	1,6
Toplam	751	100,0

Amaca İlişkin Bulgular

İlgili verilerin %34,8'ini *Bilgi Ağırlıklı Metinler* oluşturmakta, onu %33,7'lük oranla *Yönlendirici Metinler* izlemektedir. En az yayımlanan metinler ise %2,1 oranıyla *Talimat Verici Metinlerdir* (Tablo 3).

Tablo 3. Amacına Göre Metin Türü

	<i>n</i>	%
İlgi çekmeye yönelik	102	13,6
Bilgi ağırlıklı	261	34,8
Fikir ağırlıklı	119	15,8
Yönlendirici	253	33,7
Talimat verici	16	2,1
Toplam	751	100,0

Sıcak Savaş temalı metinlerin yarısından fazlasının (%55,3) *Yönlendirici Metin* olduğu görülmektedir. *Çatışma/Gösteri/Ayaklanma* temalı metinlerin dörtte üçü *Yönlendirici Metin* olarak kodlanmıştır. İşçiler veya muhalif/sol grupların suç işleyen ve şiddet gösteren

gruplar olduğuna, bu nedenle toplumsal düzenin bozulduğuna yönelik anlam bu metinlerde sıkça inşa edilmiştir. *Göç* temalı metinlerin %58,3'ü *Yönlendirici Metinlerdir*. Bu metinlerde göç sırasında Bulgaristan'ın Türklere yaptığı işkenceler konu edilmiştir. *Gündelik Yaşam/Magazin* metinlerinin %85,4'ü *İlgi Çekmeye Yönelik Metinlerdir*. Bu metinlerde Hollywood yıldızlarının yaşamları, başta ABD olmak üzere Batıdaki gündelik yaşam pratikleri, Batılı sporcuların başarıları gibi konular işlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Metinlerin Amaçlarına ve Temalarına Göre Karşılaştırılması

	İlgi çekmeye yönelik	Bilgi ağırlıklı	Fikir ağırlıklı	Yönlendirici	Talimat verici	Toplam
Sıcak Savaş	1 0,6%	49 30,4%	18 11,2%	89 55,3%	4 2,5%	161 100,0%
Gerginlik/Bunalım/Kriz	0 0,0%	28 45,2%	17 27,4%	16 25,8%	1 1,6%	62 100,0%
Çatışma/Gösteri/Ayaklanma	1 3,1%	6 18,8%	1 3,1%	24 75,0%	0 0,0%	32 100,0%
Güvenlik/Tehdit	3 1,3%	84 36,1%	60 25,8%	78 33,5%	8 3,4%	233 100,0%
Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım	2 4,5%	28 63,6%	4 9,1%	7 15,9%	3 6,8%	44 100,0%
Gündelik Yaşam/Magazin	82 85,4%	4 4,2%	1 1,0%	9 9,4%	0 0,0%	96 100,0%
Bilim-Teknoloji	5 31,3%	7 43,8%	1 6,3%	3 18,8%	0 0,0%	16 100,0%
Devlet Adamları/Siyasiler	3	53	12	15	0	83

	3,6%	63,9%	14,5%	18,1%	0,0%	100,0%
Kültür-Sanat	5	1	1	5	0	12
	41,7%	8,3%	8,3%	41,7%	0,0%	100,0%
Göç	0	1	4	7	0	12
	0,0%	8,3%	33,3%	58,3%	0,0%	100,0%
Toplam	102	261	119	253	16	751
	13,6%	34,8%	15,8%	33,7%	2,1%	100,0%

Tema Alanına İlişkin Bulgular

Metinlerin %52,3'ü uluslararası ilişkiler alanına aittir. Bunu %14,2'lik oranla iç politika alanı, %11,6'lık oranla magazin/medya/spor alanı izlemektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Metnin Temasının Alanı

	<i>n</i>	%
Uluslararası ilişkiler	393	52,3
İç politika	107	14,2
Ekonomi	57	7,6
Toplumsal	75	10,0
Bilim-Teknoloji	18	2,4
Magazin/Medya/Spor	87	11,6
Kültürel/Entelektüel	14	1,9
Toplam	751	100,0

Sıcak Savaş temalı metinlerin %51,6'sı uluslararası alana, %44,7'si iç politika alanına aittir. İç politika alanındaki *Sıcak Savaş* temalı metinlerin çoğu Kore Savaşı'na gönderilen Türk ordusu veya hükümetin bu konudaki açıklamaları hakkındadır. *Gerginlik/Bunalım/Kriz* temalı metinlerin %61,3'ü uluslararası alanda gerçekleşmiştir. Bunu %17,7'lik oranla ekonomi, %12,9'luk oranla toplumsal alandaki gerginlikler izlemektedir. *Çatışma/Gösteri/Ayaklanma* temalı metinlerin %62,5'i toplumsal alanda, %21,9'u uluslararası alanda meydana gelen gösteriler/eylemler/çatışmalar ile ilgilidir. Bu metinlerde genellikle

işçiler ve muhalif/sol gruplar toplumsal veya uluslararası düzeni bozan aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Güvenlik/Tehdit* temalı metinlerin dörtte üçü (%75,5) uluslararası alandaki, %11,6'sı ise toplumsal alandaki güvenlik/tehdit algılamalarına ilişkindir (Tablo 6).

Tablo 6. Metnin Teması ve Tema Alanının Karşılaştırılması

	Uluslararası ilişkiler	İç politika	Ekonomi	Toplumsal	Bilim-Teknoloji	Magazin/Medya/Spor	Kültür/Entelektüel	<i>Toplam</i>
Sıcak Savaş	83 51,6%	72 44,7%	1 0,6%	4 2,5%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,6%	161 100,0%
Gerginlik/Bunalım/Kriz	38 61,3%	3 4,8%	11 17,7%	8 12,9%	2 3,2%	0 0,0%	0 0,0%	62 100,0%
Çatışma/Gösteri/Ayaklanma	7 21,9%	1 3,1%	4 12,5%	20 62,5%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	32 100,0%
Güvenlik/Tehdit	176 75,5%	23 9,9%	3 1,3%	27 11,6%	1 0,4%	2 0,9%	1 0,4%	233 100,0%
Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım	4 9,1%	5 11,4%	34 77,3%	1 2,3%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	44 100,0%
Gündelik Yaşam/Magazin	1 1,0%	0 0,0%	2 2,1%	7 7,3%	0 0,0%	84 87,5%	2 2,1%	96 100,0%
Bilim-Teknoloji	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 6,3%	15 93,8%	0 0,0%	0 0,0%	16 100,0%
Devlet Adamları/Siyasiler	75 90,4%	2 2,4%	2 2,4%	3 3,6%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	83 100,0%
Kültür-Sanat	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 16,7%	0 0,0%	0 0,0%	10 83,3%	12 100,0%
Göç	9 75,0%	1 8,3%	0 0,0%	2 16,7%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	12 100,0%
Toplam	393 52,3%	107 14,2%	57 7,6%	75 10,0%	18 2,4%	87 11,6%	14 1,9%	751 100,0%

Temaların Alt Kategorilerine İlişkin Bulgular

Metinler, temalarına göre alt başlıklar halinde de sınıflandırılmıştır. Buna göre *Sıcak Savaş* temalı metinlerin %93,8'si (151) Kore Savaşı ile ilgiliyken, %5'i (8) Hindişin'deki gelişmelere ve %1,2'si (2) diğer başlığında toplanan İkinci Dünya Savaşı'na dairdir. İkinci Dünya Savaşı hakkındaki metinlerden biri "Kızıl Zulmü" başlığıyla verilmiştir. SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'nda yaptığı zulümlerden bahseden metinde antikomünizm söylemi dikkat çekmektedir. Diğer haberde ise Yalta Konferansı'na ilişkin ABD tarafından açıklanan belgeler ve Stalin'e tavizlerde bulunan Roosevelt'in eleştirisi konu edilmiştir.

Gerginlik/Bunalım/Kriz temalı metinlerin %27,4'ü İran petroleri olayı, %24,2'si Kıbrıs meselesi, %17,7'si de Süveyş Bunalımı hakkındadır (Tablo 7).

Tablo 7. Hangi Gerginlik/Bunalım/Kriz?

	<i>n</i>	%
İran petroleri olayı	17	27,4
Süveyş bunalımı	11	17,7
Kıbrıs meselesi	15	24,2
Trieste meselesi	8	12,9
Ekonomik krizler	6	9,7
Kitle imha silahları çekişmesi	5	8,1
Toplam	62	100,0

Güvenlik/Tehdit temalı metinlerde ise en fazla NATO ile ilgili olaylar birinci sayfaya taşınmıştır (%25,3). Bu metinlerde NATO'ya girmenin Türkiye'nin güvenliği için kaçınılmaz olduğu anlamı inşa edilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin NATO'ya alınmasına karşı çıkan Batılı devlet adamları metinlerde olumsuz değerlendirilmiştir. 1952'de NATO'ya girilmesinden sonraki metinlerde ise NATO'nun gücü vurgulanarak, ABD önderliğindeki paktlar sisteminin komünizm tehdidini önlemek için vazgeçilmez olduğu savı evrenselleştirilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Hangi Güvenlik Örgütü/Meselesi?

	<i>n</i>	%
Truman Doktrini	1	0,4
Almanya/Berlin meselesi	21	9,0
NATO	59	25,3
BM	18	7,7

Bağdat Paktı	17	7,3
Balkan Paktı	18	7,7
Bandung Konferansı	2	0,9
Cenevre Konferansı	3	1,3
Devletlerarası notalar	13	5,6
Avrupa'nın ve Akdeniz'in güvenliği	25	10,7
Ortadoğu'nun güvenliği	20	8,6
Uzakdoğu'nun güvenliği	5	2,1
İç güvenlik	31	13,3
Toplam	233	100,0

Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım temalı metinlerin %36,4'ü ABD'nin yaptığı askeri yardımlar hakkındadır. Bunu %27,3 oranıyla başta ABD olmak üzere Batılı şirketlerin yatırımları ve yabancı sermayeye ilişkin metinler izlemektedir. Batı ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki uluslararası ticaret anlaşmalarına dair metinlerin oranı %15,9'dur. Dünya Bankası ve IMF yardımları/kredileri hakkındaki metinler %11,4'lük orana sahiptir. Bu veriler ABD hegemonyasının ekonomik boyutunu temsil eder niteliktedir (Tablo 9).

Tablo 9. Hangi Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım Konusu?

	<i>n</i>	%
Marshall Yardımı	1	2,3
Dünya Bankası/IMF yardımları/kredileri	5	11,4
Yabancı şirket yatırımları/yabancı sermaye	12	27,3
Askeri yardımlar	16	36,4
Ulusal kalkınma	3	6,8
Uluslararası ticaret anlaşmaları	7	15,9
Toplam	44	100,0

Gündelik Yaşam/Magazin temalı metinlerin %80,2'si (77) başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinde geçmektedir. Bu metinlerde, genellikle, Amerikan kültürünün Türkiye'ye yayılmasına katkı sağlayan olumlu nitelikli konular işlenmiştir. Kalan metinlerin yüzde 13,5'i

(13) Türkiye’de geçmektedir. Doğu Bloku’nda geçen 6 adet (%6,3) metnin 1’i hariç hepsi olumsuzdur. Bunların yarısı (3) SSCB ve Doğu Bloku ülkelerinin zulmünden kaçan insanlar hakkındadır. Bunun dışında Bulgaristan’da intihar salgınının artması, bir Rus kadın atletin çirkinliği gibi olumsuz konular da işlenmiştir.

Bilim-Teknoloji temalı metinlerin %93,8’i (15) Batı Bloku’nda, 1 tanesi Doğu Bloku’nda geçmektedir. Batı Bloku’ndaki *Bilim-Teknoloji* temalı metinlerin %80’i (12) ABD’nin tıp ve askeri alanda gerçekleştirdiği başarılar, geri kalan metinler İngiltere’nin başarılı bilimsel çalışmaları hakkındadır. Doğu Bloku’nda geçen metinde ise SSCB’nin bilim-teknoloji alanındaki başarılarını yayımlamadığı için Moskova Radyosu’nun Türkiye basınına yönelik yaptığı eleştiriye yer verilmiş, ancak SSCB’ye yönelik olumsuz üslup kullanılmıştır.

Devlet Adamları/Siyasiler temalı metinlerde en fazla ABD Başkanı Eisenhower konu edilmiştir (%15,7). Diğer Amerikan devlet adamları da eklendiğinde, metinlerin yarısından fazlasının (%55,4) ABD siyasileri hakkında olduğu görülmektedir. Batı Bloku devlet adamları (%27,7) ile birleştirildiğinde ise bu oran %83,1’e ulaşmaktadır. Öyle ki başta ABD olmak üzere Batılı devlet adamlarının neze olması bile kimi zaman ilk sayfa haberlerine konu olabilmıştır (Tablo 10).

Tablo 10. Hangi Devlet Adanı?

	<i>n</i>	%
Stalin	5	6,0
Malenkov	2	2,4
Diğer Sovyet devlet adamları	7	8,4
Truman	6	7,2
Eisenhower	13	15,7
Marshall	3	3,6
MacArthur	2	2,4
Diğer Amerikan devlet adamları	22	26,5
Batı Bloku devlet adamları	23	27,7
Toplam	83	100,0

Haber Kaynağına İlişkin Bulgular

Gazetelerin birinci sayfalarındaki haber ve fotoğraf-altı yazıların %73,5'i (552) haber ajanslarından veya farklı bir basın/radyo kuruluşundan alınmıştır. Gazetelerin kendi istihbarat birimlerinin topladığı metinlerin oranı %15,7'dir (118). Metinlerin %10,8'sinde (81) ise haber kaynağı belirtilmemiştir.

Hangi ajanslarının/basın kuruluşlarının haber kaynağı olarak verildiği incelendiğinde, %33,5'lik oranla Amerikan uluslararası haber ajansı Associated Press (AP)'in ilk sırada yer aldığı saptanmıştır. Amerikan ajanslarının haber kaynağı olarak bu gazeteler üzerindeki baskın rolü, diğer ABD ajanslarından United Press International (UPI) ve Amerikan Haberler Merkezi (USIS) birlikte değerlendirildiğinde %42'ye ulaşmaktadır. Yani Soğuk Savaş'la ilgili metinlerin yaklaşık yarısı Amerikan haber ajanslarından alınmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. Hangi Haber Ajansı/Basın Kuruluşu?

	<i>n</i>	%
Anadolu Ajansı (AA)	133	24,1
Diğer ulusal haber ajansları/basın kuruluşları	61	11,1
Associated Press (AP)	185	33,5
United Press International (UPI)	40	7,2
Amerikan Haberler Merkezi (USIS)	7	1,3
Agence France Press (AFP)	3	0,5
Reuters	61	11,1
Diğer uluslararası haber ajansları	26	4,7
Yabancı basın/radyo	36	6,5
Toplam	552	100,0

Referans Değerlerine İlişkin Bulgular

Metinlerin yarısında (%49,8) *Düzeni Temsil Eden Değerler* vardır. Bunlar uluslararası, ekonomik, toplumsal, yasal düzene dairdir. Bunu %20,4'lük oranla *Batı'nın Temsil Ettiği Değerler* izlemektedir. *Vatan/Millet Değerleri* ise %13,4 oranındadır. Metinlerin %13,3'ünde ise herhangi bir referans değer bulunamamıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Metindeki Referans Değerler

	<i>n</i>	%

Batı'nın temsil ettiği değerler	153	20,4
Düzeni temsil eden değerler	374	49,8
Etnik/kültürel değerler	23	3,1
Vatan/millet değerleri	101	13,4
Referans değer bulunamadı	100	13,3
Toplam	751	100,0

Batı'nın hangi değerlerinin referans olarak kullandığı incelendiğinde, metinlerin üçte birinden fazlasında (%34) Batı ülkelerinin ve Türkiye'nin "özgürlük", "barış" gibi söylemler üzerinden ele alındığı görülmüştür. Bunu %30,7'lik oranla merkezinde ABD'nin olduğu uluslararası tarihsel bloka dair yapılan "dayanışma" ve "birliktelik" vurgusu izlemektedir. ABD önderliğindeki Batı'nın "akılcılığına" ve "bilimsel alandaki gelişmesine" ise metinlerin %14,4'ünde vurgu yapılmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Batı'nın Hangi Değerleri?

	<i>n</i>	%
Özgürlük/barış	52	34,0
Akılcılık/bilimsel gelişme	22	14,4
Kalkınma/refah/ekonomik gelişme	17	11,1
Entelektüel birikim (sanat-egitim)	15	9,8
Dayanışma/birliktelik	47	30,7
Toplam	153	100,0

Metinlerdeki *Etnik/Kültürel Değerlerin* %52,2'si (12) yurtdışındaki Türklere/Müslümanlara yöneliktir. Bunların hepsi Bulgaristan'dan göç eden Türklerdir. Bunu %39,1 (9) oranıyla Kıbrıs Türkleri izlemektedir. Türkiye'deki yabancılar/gayrimüslimler %4,3 (1) ve gurbetçiler/Türk işçiler %4,3 (1) oranındadır.

Vatan/Millet Değerlerinden en fazla "devlet/ordu gücünün" vurgulandığı görülmüştür (%44,6). Kore Savaşı'nda Türk ordusunun gösterdiği başarıların ve kahramanlıkların kimi zaman milliyetçi/şoven bir üslupla ele alındığı bu metinleri, "milli

değerler/ulusal çıkarlar” referans değeri izlemektedir (%39,6). Bu metinlerde özellikle Türk bayrağına milli bir değer olarak yapılan vurgu dikkat çekmektedir (Tablo14).

Tablo 14. Hangi Vatan/Millet Değerleri?

	<i>n</i>	%
Milli değerler/ulusal çıkarlar	40	39,6
Ulusal ekonomi	3	3,0
Devlet/ordu gücü	45	44,6
Rejim	13	12,9
Toplam	101	100,0

Referans değerlerinin en çok hangi haber ajansından alınan metinlerde yer aldığı değerlendirildiğinde, *Batı'nın Temsil Ettiği Değerlerin* olduğu metinlerin üçte birinin (%33,6) AP'den alındığı saptanmıştır. *Düzeni Temsil Eden Değerlerde* de yine AP'nin üstünlüğü söz konusudur (%36). *Etnik/Kültürel Değerler* ile *Vatan/Millet Değerlerinin* saptandığı metinler ise daha ziyade yerli haber ajanslarından alınmıştır. Amerikan hegemonyasının ideolojik boyutunun yayılmasında AP'nin oynadığı rol bu açıdan dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Türkiye çıkarlarının söz konusu olduğu olaylar genellikle yerli haber ajanslarının yayınları üzerinden değerlendirilmiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Referans Değerleri ve Haber Ajansları

	Batı'nın temsil ettiği değerler	Düzeni temsil eden değerler	Etnik/kültürel değerler	Vatan/millet değerleri	Referans değer bulunamadı	<i>Toplam</i>
AA	25 23,4%	66 22,0%	4 26,7%	19 36,5%	19 24,4%	133 24,1%
Diğer ulusal haber ajansları/basın kuruluşları	13 12,1%	31 10,3%	7 46,7%	8 15,4%	2 2,6%	61 11,1%
AP	36 33,6%	108 36,0%	2 13,3%	9 17,3%	30 38,5%	185 33,5%
UPI	8 7,5%	14 4,7%	0 0,0%	5 9,6%	13 16,7%	40 7,2%

USIS	3 2,8%	1 0,3%	0 0,0%	2 3,8%	1 1,3%	7 1,3%
AFP	1 0,9%	1 0,3%	0 0,0%	1 1,9%	0 0,0%	3 0,5%
Reuters	9 8,4%	42 14,0%	0 0,0%	6 11,5%	4 5,1%	61 11,1%
Diğer uluslararası haber ajansları	6 5,6%	13 4,3%	0 0,0%	1 1,9%	6 7,7%	26 4,7%
Yabancı basın/radyo	6 5,6%	24 8,0%	2 13,3%	1 1,9%	3 3,8%	36 6,5%
Toplam	107 100,0%	300 100,0%	15 100,0%	52 100,0%	78 100,0%	552 100,0%

Aktörlere İlişkin Bulgular

Metinlerde *Etkileyen Aktörler ABD/devlet adamları/halkı* olduğunda, bunların %81,7'si olumlu ele alınmıştır. *Batı Bloku/devlet adamları/halkının* %58,8'i yine olumlu sunulmuştur. Olumsuz değerlendirilmeleri, Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşı çıktıkları durumlarda söz konusudur. Buna karşın *SSCB/devlet adamları/halkının* %80,4'ü olumsuz eylemleri üzerinden etkileyen aktör olarak metinlerde yer almıştır. Bu oran *Doğu Blokunda* (%89,5) ve *diğer komünist devletlerde* (%88,6) daha fazladır. İncelenen dönemde göç konusu önemli olduğu için Doğu Bloku ülkeleri arasında özellikle Bulgaristan hakkındaki olumsuz metinler yoğunluktadır. Diğer komünist devletlerin konu edildiği metinler ise Kore Savaşı'nda yer alan Kuzey Kore ve Çin ile ilgilidir. Bu metinlerde savaşı tetikleyen, saldırıya geçen her zaman bu komünist ülkelerdir. *Ortadoğu devletleri/devlet adamları/halkının* yarısından fazlası (%51,7) olumsuz değerlendirilmiştir. İran, Mısır, Suriye, Amerikan egemen sınıflarının çıkarlarına ters düşen politikalar yürüttüklerinde genellikle olumsuz ele alınmıştır. Komünizm tehdidine karşı Balkan Paketi'nin kurulması için Türkiye ile ilişkiler kuran *Yugoslavya/devlet adamları/halkı* ise etkileyen aktör olarak çoğunlukla olumlu değerlendirilmiştir (%72,7). Kıbrıs nedeniyle ihtilafa düşülen *Yunanistan* ise %76,9 oranda olumsuz etkileyen aktör olmuştur. *Sol veya muhalif gruplar/sol örgütler/sol partiler* etkileyen aktör olduklarında büyük oranda olumsuz ele alınmıştır (%85,7). Bunlar genellikle uluslararası veya toplumsal düzeni bozan, suç işleyen ve cezalandırılmaları gereken kişiler

olarak metinlere konu olmuştur. Bu durum *işçilerin* etkileyen aktör olduklarında da geçerlidir (Tablo 16).

Tablo 16. Etkileyen Aktörün Metindeki Sunumu

	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Yansız</i>	<i>Toplam</i>
ABD/devlet adamları/halkı	107 81,7%	5 3,8%	19 14,5%	131 100,0%
Batı Bloku/devlet adamları/halkı	50 58,8%	13 15,3%	22 25,9%	85 100,0%
SSCB/devlet adamları/halkı	3 5,9%	41 80,4%	7 13,7%	51 100,0%
Doğu Bloku/devlet adamları/halkı	2 10,5%	17 89,5%	0 0,0%	19 100,0%
Diğer komünist devletler/devlet adamları/halkı	4 9,1%	39 88,6%	1 2,3%	44 100,0%
Ortadoğu devletleri/devlet adamları/halkı	7 24,1%	15 51,7%	7 24,1%	29 100,0%
Batı Bloku askeri/güvenlik/ekonomik örgütleri ve yetkilileri	31 79,4%	3 7,7%	5 12,8%	39 100,0%
Türkiye/devlet adamları/halkı	69 80,2%	6 7,0%	11 12,8%	86 100,0%
Medyatik aktörler	28 63,6%	8 18,2%	8 18,2%	44 100,0%
Bilim adamları/düşünürler/entelektüeller	5 83,3%	1 16,7%	0 0,0%	6 100,0%
Sol veya muhalif gruplar/sol örgütler/sol partiler	2 5,7%	30 85,7%	3 8,6%	35 100,0%
Yabancı şirketler/iş adamları	12 85,7%	0 0,0%	2 14,3%	14 100,0%
Yabancı basın kuruluşları/gazeteciler	1 25,0%	3 75,0%	0 0,0%	4 100,0%
Yugoslavya/devlet adamları/halkı	8 72,7%	3 27,3%	0 0,0%	11 100,0%
Eğitim alanındaki aktörler	6 85,7%	1 14,3%	0 0,0%	7 100,0%
İşçiler	2 20,0%	7 70,0%	1 10,0%	10 100,0%

Yunanistan/devlet adamları/halkı	2 15,4%	10 76,9%	1 7,7%	13 100,0%
Toplam	339 54,0%	202 32,2%	87 13,9%	628 100,0%

Metinlerin 628'inde etkileyen aktör saptanırken, bunların %85,7'sinin (538) çeşitli nitelendirmelerle tasvir edildiği görülmüştür. Buna göre *ABD/devlet adamları/halkının* etkileyen aktör olduğu 131 metinden 116'sında (%88,5) 172 adet nitelendirme grubu kullanılmıştır. Bunların %25'i (43) unvanlardır. *ABD/devlet adamları/halkı* için etkileyen aktör olduklarında en çok kullanılan diğer nitelendirmeler şöyledir: Başarılı/Zafer Kazanan/Güçlü (%18), Yardım Eden/Yardımcı (%11,6), BM Kuvvetleri (%11), Anlaşma Yanlısı (%9,3), Barışı ve Özgürlüğü Savunan/Barış Yanlısı/Hür (%8,7), Müttefik (%5,8).

Türkiye/devlet adamları/halkının etkileyen aktör olduğu 86 metnin %84,9'unda (73) kullanılan 99 adet nitelendirmenin %25,2'i Kahraman/Yiğit/Cesur nitelendirmesidir. Kore Savaşı'nda Türkiye ordusu için bu nitelendirme sıkça kullanılmıştır.

SSCB/devlet adamları/halkının etkileyen aktör olduğu 51 metnin %86,3'ünde (44) toplam 70 adet nitelendirme saptanmıştır. Bunlar arasında en fazla orana sahip olan Tehdit Eden/Tehditkâr/Tahrik Eden nitelendirmesidir (%15,7). *SSCB/devlet adamları/halkı* için kullanılan diğer nitelendirmeler şöyledir: Kızıl/Komünist (%14,2), Unvanlar (%12,8), Saldırgan/Hücum Eden/Mütecaviz/Şiddet Yanlısı (%10), Katil/Ölüm Emri Veren/Öldüren (%7,1), Tehlikeli/Korku Salan/Baskıcı/Diktatör (%7,1), Casus/Ajan/Sahtekâr (%7,1), Anlaşmaya Yanaşmayan/İhtilafı/Protesto Eden (%7,1). Kuzey Kore ve Çin gibi *diğer komünist devletler/devlet adamları/halkının* etkileyen aktör olduğu 44 metnin hepsinde 94 adet nitelendirme kullanılmıştır. Bunların %42,5'i Kızıl/Komünist nitelendirmesidir. Bunu %23,4'lük oranla Saldırgan/Hücum Eden/Mütecaviz/Şiddet Yanlısı ve %7,4 oranla Düşman nitelendirmeleri takip etmektedir. *Sol veya muhalif gruplar/sol örgütler/sol partilerin* etkileyen aktör olduğu 35 metnin 34'ünde 53 adet nitelendirme vardır. Bunların %33,9'u Kızıl/Komünist, %18,8'i Anlaşmaya Yanaşmayan/İhtilafı/Protesto Eden nitelendirmeleridir.

Araştırmada 79 metinde **Karar Veren Aktörlerin** olduğu gözlenmiştir. Bunların üçte birinden fazlası (%35,4) *Batı Bloku askeri/güvenlik/ekonomik örgütleri ve yetkilileridir*. Bunu %21,5'lik oranla *ABD/devlet adamları/halkı* izlemektedir. İkisi birlikte değerlendirildiğinde ise bu oran %56,9'a ulaşmaktadır (Tablo 17).

Tablo 17. Metindeki Karar Veren Aktör

	n	%
ABD/devlet adamları/halkı	17	21,5
Batı Bloku/devlet adamları/halkı	6	7,6
SSCB/devlet adamları/halkı	3	3,8
Doğu Bloku/devlet adamları/halkı	5	6,3
Ortadoğu devletleri/devlet adamları/halkı	3	3,8
Batı Bloku askeri/güvenlik/ekonomik örgütleri ve yetkilileri	28	35,4
Türkiye/devlet adamları/halkı	13	16,5
Medyatik aktörler	1	1,3
Yabancı basın kuruluşları/gazeteciler	2	2,5
Yunanistan/devlet adamları/halkı	1	1,3
Toplam	79	100,0

Değerlendiren Aktörlerin ise 170 adet metinde olduğu saptanmıştır. Bunların %47,6'sı (81) *ABD/devlet adamları/halkı*dır. *Türkiye/devlet adamları/halkı* %15,9'luk (27); *Batı Bloku/devlet adamları/halkı* %13,5'lik (23) oranlarla değerlendiren aktör olmuştur. Buna karşılık *SSCB/devlet adamları/halkı* metinlerin sadece %2,4'ünde (4), *Doğu Bloku/devlet adamları/halkı* ise %0,6'sında (1) değerlendiren aktör olabilmışlerdir. Değerlendiren aktör olduklarında ise çoğunlukla olumsuz ele alınmışlardır. *Diğer komünist devletler/devlet adamları/halkı* hiçbir metinde değerlendiren aktör olmamıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Değerlendiren Aktörün Metindeki Sunumu

	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Yansız</i>	<i>Toplam</i>
ABD/devlet adamları/halkı	42	5	34	81
	51,9%	6,2%	42,0%	100,0%
Batı Bloku/devlet adamları/halkı	11	3	9	23

	47,8%	13,0%	39,1%	100,0%
SSCB/devlet adamları/halkı	0 0,0%	2 50,0%	2 50,0%	4 100,0%
Doğu Bloku/devlet adamları/halkı	0 0,0%	1 100,0%	0 0,0%	1 100,0%
Ortadoğu devletleri/devlet adamları/halkı	2 33,3%	0 0,0%	4 66,7%	6 100,0%
Batı Bloku askeri/güvenlik/ekonomik örgütleri ve yetkilileri	7 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	7 100,0%
Türkiye/devlet adamları/halkı	8 29,6%	2 7,4%	17 63,0%	27 100,0%
Yabancı şirketler/iş adamları	1 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 100,0%
Yabancı basın kuruluşları/gazeteciler	2 16,7%	1 8,3%	9 75,0%	12 100,0%
Yugoslavya/devlet adamları/halkı	3 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	3 100,0%
Türkiye basını	1 33,3%	0 0,0%	2 66,7%	3 100,0%
Eğitim alanındaki aktörler	2 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 100,0%
Toplam	79 100,0%	14 100,0%	77 100,0%	170 100,0%

Sonuç

Türkiye’de 1950’lerde gelişmeye başlayan kitlesel gazetecilik anlayışının, aynı dönemde küresel alana yayılan Amerikan hegemonyasının ideolojik boyutunun inşasında rol oynayıp oynamadığı sorunsalından yola çıkan bu çalışmada, içerik analizine dayalı gazete taraması yapılmıştır. Çalışmada Türkiye’deki kitlesel gazeteciliğin öncü kuruluşları Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin 1950-1955 yılları arasında birinci sayfalarında yayımladıkları 751 haber ve fotoğraf-altı yazı incelenmiştir. İncelenen dönem itibarıyla bu gazetelerin Amerikan

hegemonyasının inşasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Bu durum metinlerdeki sözcüklerde, haber kaynaklarında, referans değerlerinde, aktörlerin sunumunda belirginleşmektedir.

Metinlerin yarısından fazlası Milliyet'te çıkmıştır. Bunun nedeni her iki gazete de kitlesel gazeteciliğin örnekleri sayıldığı için ulaşılamayan/okunamayan Hürriyet Gazetesi'nin yarattığı boşluğu Milliyet ile kapatma ihtiyacıdır. Metinlerin yarısından fazlasında görsel unsur yoktur. Bu, incelenen dönemin, kitlesel gazeteciliğin ilk yıllarına denk gelmesiyle ilgilidir. Her ne kadar fikir gazeteciliği dönemine göre fotoğraf kullanımının arttığı düşünülse de, yazı ağırlıklı metinler hâlâ fazladır.

Gazetelerin birinci sayfalarında yayımlanan metinlerin üçte birinden fazlası, bir bakış açısının kabul ettirilmeye çalışıldığı yönlendirici metinlerdir. Sıcak Savaş temalı metinlerin yarısından fazlasının yönlendirici metin olduğu görülmektedir. Bu metinlerde ABD'nin barışı ve özgürlüğü koruduğu, komünist ülkelerin ise barışı engelleyen, baskıcı ve saldırgan devletler olduğu anlamı inşa edilmiştir. NATO'ya girmek isteyen Türkiye'nin Kore Savaşı'na gönderdiği birliklerin başarıları ve kahramanlıkları da genellikle milliyetçi/şoven bir üslupla bu metinlerde işlenmiştir. Öte yandan muhalif/sol grupların veya işçilerin uluslararası ve/veya toplumsal düzeni bozan, bu nedenle cezalandırılmaları gereken kişiler olduklarına yönelik metinlerin de yönlendirici olduğu söylenebilir. Bu metinlerde, Türkiye'deki egemen sınıfların ve Amerikan kapitalist sınıflar önderliğindeki uluslararası ekonomik düzenin devamlılığına yarayan anlamlar ortak duyuya uygun olarak pekiştirilmiştir. Antikomünizm söylemi üzerinden değerlendirilen SSCB ve diğer komünist ülkeler ise yine yönlendirici metinlerde karşımıza çıkmaktadır.

Gazetelerde en fazla Güvenlik/Tehdit temalı metinler yayımlanmıştır. Bu metinlerin dörtte üçünden fazlası uluslararası alandaki olaylara ilişkindir. Amerikan hegemonyasının entelektüel boyutunu oluşturan uluslararası ilişkiler disiplinindeki Realist paradigmanın öne sürdüğü güvenlik/tehdit algılamalarına bu metinlerde de rastlanmıştır. Güvenlik/Tehdit temalı metinlerde en fazla NATO ile ilgili olaylar birinci sayfaya taşınmıştır. Bu metinlerde bir yandan NATO'ya girmenin Türkiye'nin güvenliği için kaçınılmaz olduğu vurgulanırken, bir yandan da askeri gücü nedeniyle Türkiye'nin NATO ülkeleri açısından vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir. Böylece Amerikan hegemonyasının politik yönünü oluşturan paktlar sisteminin gerekliliği savı sorgulanmayan bir uzlaşının doğal kabulü olmuştur.

Gerginlik/Bunalım/Kriz temalı metinlerin dörtte biri Ortadoğu'daki olaylar hakkındadır. DP döneminde ABD dış politikası paralelinde bir Ortadoğu politikası belirleyen

Türkiye için Ortadoğu'daki gelişmeler birinci sayfaya taşınan önemli konular olmuştur. Petrolün devletleştirilmesi gibi Amerikan egemen sınıflarının çıkarlarının aleyhine gelişmelerin konu edildiği metinlerde, Ortadoğu liderleri eleştirilmiştir. Etnik ve kültürel değer ortaklığına dayanan Kıbrıs meselesi de birinci sayfaya taşınan konular arasındadır. Bu metinlerde ABD önderliğindeki BM'nin Türkiye yanlısı kararları sıklıkla vurgulanmıştır. Böylece bir yandan Kıbrıs meselesindeki Türkiye çıkarları evrenselleştirilerek ortak zemin yaratılmaya çalışılırken, öte yandan ABD'nin uluslararası düzlemdeki önderliği pekiştirilmiştir.

Yardım/İşbirliği/Kalkınma/Yatırım temalı metinlerin üçte birinden fazlası ABD'nin yaptığı askeri yardımlar, dörtte birinden fazlası ise başta ABD olmak üzere Batılı şirketlerin yatırımları ve yabancı sermaye hakkındadır. Uluslararası ticaret anlaşmalarına ve uluslararası ekonomik örgütlere ilişkin metinlerin yayımlanma sıklığı da dikkat çekicidir. Metinlerde, ABD'nin oluşturmak istediği kapitalist dünya düzeni ve Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutu ideolojik açıdan desteklenmiştir.

Amerikan kültürünün veya Amerikan hegemonyasının kültürel boyutunun Türkiye'ye yayılmasını sağlayan Gündelik Yaşam/Magazin temalı metinler de birinci sayfada yer bulmuştur. Beşte dördünden fazlası Batılı ülkelerde geçen bu metinlerde, Hollywood yıldızlarının yaşamları, Amerikan kültürüne ilişkin bilgiler, Batılı sporcuların başarıları gibi olumlu konular işlenmiştir. SSCB ve Doğu Bloku'ndaki gündelik yaşam konulu metinlerde ise bu devletlerin zulmünden kaçan insanların hikâyeleri işlenmiştir. Dolayısıyla ABD bir rüya ülkesi olurken, komünist ülkeler ise oradan kaçılması gereken yerler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, Amerikan kültürünün Türk basınındaki yansımalarına ilişkin Acar (2008) ve Sabuncuoğlu'nun (2010) çalışmaları da dikkat çekicidir.

Bilim-Teknoloji temalı metinlerin ise beşte dördü ABD'nin bilimsel başarıları hakkındadır. Bu durum Amerikan hegemonyasının entelektüel boyutuna katkı sağlamaktadır.

Türkiye'deki kitlesel gazeteciliğin başlangıç yıllarında gazetelerin büyük oranda haber ajanslarına bağımlı olduğu görülmüştür. Metinlerin yaklaşık dörtte üçü haber ajansından veya farklı bir basın/radyo kuruluşundan alınmıştır. Metinlerin yaklaşık yarısı Amerikan haber ajansı kaynaklıdır. Üstünlük ise AP'ye aittir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası haber yayma tekelinin Avrupa ajanslarından AP'ye geçmesinin örneğini oluşturan bu durum, Amerikan hegemonyasının Türkiye'ye yayılmasına kuşkusuz katkı sağlamıştır. Nitekim “özgürlük/barış”, “akılcılık”, “ekonomik gelişme/refah”, “dayanışma/birliktelik” gibi

Batı'nın Temsil Ettiği Değerlerin olduğu metinler çoğunlukla AP'den alınmıştır. Düzeni Temsil Eden Değerlerin olduğu metinlerde de yine AP'nin üstünlüğü söz konusudur.

Metinlerdeki Etkileyen Aktörler, ABD/devlet adamları/halkı olduğunda, bunların beşte dördünden fazlasının olumlu şekilde ele alındığı söylenebilir. Buna karşın SSCB/devlet adamları/halkının beşte dördünden fazlası olumsuz eylemleri üzerinden etkileyen aktör olarak metinlerde yer bulmuştur. Bu oran Doğu Bloku ve diğer komünist devletler için daha fazladır. Ortadoğu devletleri/devlet adamları/halkının yarısından fazlası da olumsuz sunulmuştur. Bunlar Amerikan egemen sınıflarının çıkarlarına aykırı politikalar yürüten İran, Mısır, Suriye gibi ülkelerdir. Sol veya muhalif gruplar/sol örgütler/sol partiler ve işçiler de etkileyen aktör olduklarında çoğunlukla olumsuz ele alınmıştır. Bunlar uluslararası veya toplumsal düzeni bozan kişiler olarak metinlere konu olmuştur. Böylece egemen sınıfların görüşleri ortak duyuya dayandırılarak gazetelerce desteklenmiştir.

ABD/devlet adamları/halkının etkileyen aktör olduğu metinlerin dörtte birinde unvanlar kullanılmıştır. SSCB söz konusu olduğunda ise bu oran yarı yarıya düşmüştür. Unvanlar, ilgili aktörün toplum tarafından yetkili bir merci olarak algılanmasında ve dünya görüşünün kabul görmesinde önemli role sahiptir, bu açıdan dikkate değerdir. ABD/devlet adamları/halkı için kullanılan diğer nitelermeler oranları sırasıyla şunlardır: Başarılı/Zafer Kazanan/Güçlü, Yardım Eden/Yardımcı, BM Kuvvetleri, Anlaşma Yanlısı, Barışı ve Özgürlüğü Savunan/Barış Yanlısı/Hür, Müttefik. SSCB/devlet adamları/halkının etkileyen aktör olduğu metinlerde kullanılan nitelermeler ise oranları sırasıyla şöyledir: Tehdit Eden/Tehditkâr/Tahrik Eden, Kızıl/Komünist, Saldırgan/Hücum Eden/Mütecaviz/Şiddet Yanlısı, Katil/Ölüm Emri Veren/Öldüren, Tehlikeli/Korku Salan/Baskıcı/Diktatör, Casus/Ajan/Sahtekâr, Anlaşmaya Yanaşmayan/İhtilafı/Protesto Eden. Burada dikkat çeken SSCB'nin ancak olumsuz özellikleri söz konusu olduğunda metinlerde etkileyen aktör olmasıdır. Bu durum diğer komünist ülkeler ile sol veya muhalif gruplar/sol örgütler/sol partilerin etkileyen aktör olduğu metinlerde de geçerlidir. Yani dönemin kitlesele gazetelerinde hem içerik hem söylem alanındaki antikomünizm vurgusu, Amerikan ve Türkiye egemen sınıflarının çıkarlarının ortak çıkarlar olarak kabul edilmesinde kuşkusuz ki rol oynamıştır.

Araştırmada Karar Veren Aktörlerin üçte birinden fazlasının Batı Bloku askeri/güvenlik/ekonomik örgütleri ve yetkilileri, beşte birinden fazlasının da ABD/devlet adamları/halkı olduğu tespit edilmiştir. Yani metinlerin yarısından fazlasında ABD veya ABD önderliğindeki uluslararası tarihsel blok bir tür karar mercii olarak yer almıştır. Bu

durum, ideolojilerin işbirliğine ve kurumların inşasına yönelik birlikteliğin, basının ideolojik rolü üzerinden evrenselleştirilmesiyle de yakından ilişkilidir.

Metinlerdeki Değerlendiren Aktörlerin yaklaşık yarısı ABD/devlet adamları/halkıdır. Buna karşılık SSCB, Doğu Bloku devletleri ve diğer komünist devletler oldukça düşük oranda metinlerde değerlendirilen aktör olmuşlardır. Bu durum, ABD/devlet adamları/halkına, bir olay veya durum hakkında değerlendirme yaparak, dünya görüşünü basın üzerinden yayabilme şansı sunmaktadır.

Bütün bu veriler ABD'nin Soğuk Savaş'ta küresel alana yaydığı hegemonyasının ekonomik/politik/kültürel/toplumsal/entelektüel boyutlarının, Türkiye'deki kitlesel gazetelerde ideolojik olarak inşa edildiğini destekler niteliktedir. Ancak 5 yıllık süreci kapsayan araştırma, konuya ilişkin genelleme yapmak için yetersizdir. Araştırmanın tüm Soğuk Savaş dönemini kapsayacak şekilde genişletilmesi Amerikan hegemonyasının Türkiye'deki kitlesel gazetelerde inşa edilme pratiklerinin saptanması açısından gereklidir. Öte yandan araştırmada yöntem olarak içerik analizinin uygulanması, bütüne ilişkin çok sayıda veriyi sistematik değerlendirme şansını beraberinde getirirken, ayrıntıya dair bağlamsal boyutları ihmal edebilmektedir. Bu nedenle Amerikan hegemonyasının Türkiye'deki kitlesel gazetelerde inşa edilmesi konusunun, kritik olaylarla ilgili metinlerde söylem analizi yapılarak da desteklenmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Acar, A. (2008). *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya.
- Anderson, P. (2007). *Gramsci: Hegemonya Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*. Tarık Günersel (Çev.). İstanbul: Salyangoz.
- Arar, Y. B. (2009). *Sosyo-Politik Bağlama Göre Türk Basının "Öteki"leri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aslan, K. (2002). *Haberin Yol Haritası*. İstanbul: Anahtar.
- Aslan, K. (2003). *Haberim Var! Örneklerle Haber ABC'si*. İstanbul: Anahtar.
- Biel, A. & Morton, D. (2004). A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations. *Capital&Class*, 28 (1), 85-113. doi: 10.1177/030981680408200106.
- Bobbio, N. (1993). Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı. John Keane (Der.). *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar* içinde (ss.91-118). Erkan Akın vd. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bostanoğlu, B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası* (2. Baskı). Ankara: İmge.

- Bostanoğlu, B. & Okur, M. A. (2009). *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya-Medeniyetler ve Robert W. Cox* (2.Baskı). Ankara: İmge.
- Çoban, S. (2013). *Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya*. İstanbul: Parşömen.
- Cox, R. W. (1994). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. Stephen Gill (Ed.). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations* içinde (pp.49-66). Cambridge: Cambridge University Press. (İlk baskı 1993).
- Demirkent, N. (1982). *Sayfa Sayfa Gazetecilik*. İstanbul: Altın.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji* (3.Baskı). Muttalip Özcan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Erdem, B. N. (2011). *Soğuk Savaş Düzeninde Milliyet Gazetesi ve Abdi İpekçi'nin Gazetecilik Anlayışının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, İ. & Korkmaz, A. (2005). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi* (2. Baskı). Ankara: Erk.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (2. Baskı). Süleyman İrvan (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri: Cilt 1*. Joseph A. Buttigieg (Ed.). Ekrem Ekici (Çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Gramsci, A. (2012). *Hapishane Defterleri: Cilt 2*. Joseph A. Buttigieg (Ed.). Barış Baysal (Çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Hall, S., Lumley B. & McLennon G. (2014). Politika ve İdeoloji: Gramsci. Can Şahan (Der.). *İdeoloji Üzerine: Eleştirel İdeoloji Analizleri* içinde (161-226). Can Şahan (Çev.). İstanbul: Pales.
- Hall, S. (1999). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki. Mehmet Küçük (Der.). *Medya İktidar İdeoloji* içinde (ss.199-243). Mehmet Küçük (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- İnal, A. (1996). *Haber Okumak*. İstanbul: Temuçin.
- Kurtbağ, Ö. (2007). *Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politikasının Analizi-Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2015). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (3.Baskı). İstanbul: İletişim.
- Mattelart, A. & M. (2003). *İletişim Kuramları Tarihi* (2. Baskı). Melih Zılloğlu (Çev.). İstanbul: İletişim.
- McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction* (3rd Ed.). London: Sage Publication.
- Milliyet Gazetesi. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> adresinden alınmıştır.
- Moolakkattu, J. S. (2009). Robert W. Cox and Critical Theory of International Relations. *International Studies*. 46 (4), 439-456. doi: 10.1177/002088171004600404.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Öztürk, A. (2010). Özne-Nesne Diyalektiğinde Gramsci Uğrağı: Praxis Felsefesi Nereye Doğru. Hilal Onur İnce (Ed.). *Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar: Eleştiriler-Farklılıklar-Çözüm Arayışları* içinde (255-301). Ankara: Doğu Batı.
- Ransome P. (2011). *Antonio Gramsci: Yeni Bir Giriş*. Ali İhsan Başgül (Çev.). Ankara: Dipnot.
- Robinson, W. I. (2002). Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller. *Praksis*. Erdem Türközü (Çev.). (8), 125-168.
- Sabuncuoğlu, B. (2010). *Popüler Kültür ve Hayat Mecmuası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme* (2.Baskı). Ankara: İmge.

- Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih: 1918-1994* (14. Baskı). Ankara: İmge.
- Sassoon, A. S. (2012). Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale. Anne Showstack Sassoon (Der.). *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar içinde* (ss.97-120). Mustafa Kemal Coşkun vd. (Çev.). Ankara: Dipnot.
- Thomas, P. D. (2013). *Gramsci Çağı: Felsefe Hegemonya Marksizm*. İlker Akçay & Ekrem Ekici (Çev.). Ankara: Dipnot.
- Wayne, M. (2006). *Marksizm ve Medya Araştırmaları: Anahtar Kelimeler, Çağdaş Eğilimler*. Barış Cezar (Çev.). İstanbul: Yordam.
- William, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat*. Esen Tarım (Çev.). İstanbul: Adam.
- Williams, R. (1977). *Marxism and Literature*. New York: Oxford University Press.
- Yılmaz, S. (2007). *21 Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat* (2. Baskı). İstanbul: Milenyum.